

Nina Spicijarić Paškvan, Igor Stipanović

SAMARICA ILI DERIĆ. PRILOG ETIMOLOGIJI

Dr. sc. Nina Spicijarić Paškvan
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zavod za povijesne i društvene znanosti u Rijeci
Ružičeva 5, HR – 51000 Rijeka
nspicijaric@hazu.hr

DOI: 10.21857/yrvqgte3k9
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 10. 6. 2021.
Prihvaćeno: 25. 10. 2021.

Igor Stipanović, kapetan duge plovidbe
Šet. I. G. Kovačića 9, HR – 51000 Rijeka
igor.stipanovic@ri.t-com.hr

Samarica ili derić jednostavna je konstrukcija koja se sastoji od koso položene grede i sustava užadi i kolotura, a služi(la je) za pretovar tereta na brodovima. Cilj je ovoga rada terenskim ispitivanjem u Kostreni popisati osnovne dijelove toga sustava te ih etimološki obraditi. U etimološkoj će se analizi odrediti posljednji jezik davalac za kostrensku riječ, tj. njezina neposredna etimologija (etymologia proxima). Nakon toga pokušat će se analizirati i njezina daleka etimologija (etymologia remota).

Ključne riječi: pomorstvo; etimologija; Kostrena; samarica; teret.

1. Uvod

Osnovna je problematika hrvatske pomorske terminologije razlika u pomorskom leksiku između njegove govorne i pisane varijante. Pomorci su se na Sredozemlju tijekom prošlosti sporazumijevali mletačkim jezikom (*lingua franca* pomorstva), koji je utjecao na nastanak i razvoj uporabnog pomorskog jezika na istočnoj jadranskoj obali. Taj se uporabni pomorski jezik temelji na dijalektnom leksiku prožetom posuđenicama većinom iz mletačkog i talijanskog te u novije doba iz engleskog jezika. S druge strane, pisani i službeni hrvatski pomorski leksik, čija je standardizacija započela u 19. st., u praktičnoj uporabi pomoraca nerijetko zvuči nespretno i nerazumljivo. Čitava se povijest istraživanja hrvatske

pomorske terminologije temelji na dvojnosti tih pomorskih jezičnih sustava,¹ točnije na želji da se stvori vlastito hrvatsko pomorsko nazivlje koje će biti u uporabi pomoraca i koje će prevladati posuđenice iz mletačkog, talijanskog i engleskog jezika. Za pomorski se leksik Kostrene može reći da je zapravo jedna od inačica govornog pomorskog leksika koji se rabi(o) na brodovima, barkama te općenito u životu uz more. Kostrena je primorsko mjesto smješteno u neposrednoj blizini Rijeke poznato po svojoj višestoljetnoj pomorskoj tradiciji. Prostire se na dvije katastarske općine, k.o. Sv. Lucija i k.o. Sv. Barbara, a one ujedno predstavljaju i njezina dva dijalektološka punkta. Govor Kostrene spada u primorski poddijalekt ekavskog dijalekta čakavskog narječja te se ubraja u trsatsko-bakarsku i crikveničku čakavštinu (Lukežić 1996). Osnovne su značajke toga govora ekavski refleks jata uz prisutnost većega broja ikavskih zamjena u korijenskim morfemima (npr. *obed, koleno, mesto*, ali i *čovik, misec, lipo*) (Vranić 2005: 345). Druge su značajke: upitno-odnosna zamjenica *ča* 'što' i njezine izvedenice i oblici (*čagod, niš*); umekšani izgovor fonema *ć* [t']; izostanak fonema *ž* (*dž*) (*žep; žuntat*) i *ž* (*đ*) (*meja, rojen, grozje*); refleks praslavenskog skupa *stj > šć (*šćap, prošćenje, dvorišće*) itd.² U kostrenskom je govoru očuvan troakcenatski sustav s tri stare naglasne jedinice (čakavski akut te kratkosilazni i dugosilazni naglasak). Svaki je naglasak ostvariv u svim položajima u riječi (npr. *ōnput, Levānta* G.jd., *perālnice, potopīl; vētri, zapuhāli, onī; mōra* G. jd., *Amōra* G. jd., *Talijān*)³, pri čemu su nenaglašene duljine neutralizirane (Vranić 2007: 146).

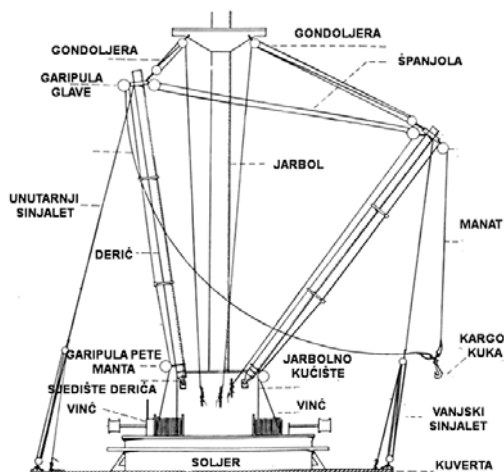
Ovaj je rad nastao kao dio opširnijeg jezičnog istraživanja provedenog u Kostreni između 2018. i 2021. god. kojim su se prethodno pripremljenim jezičnim upitnikom prikupljali kostrenski pomorski termini u izravnom razgovoru s kostrenskim pomorcima, jedriličarima ili jednostavno ljudima od mora. Tijekom istraživanja prikupljeno je ukupno 607 leksema, a rezultati će biti objavljeni u monografiji 2022. godine. Cilj je ovoga rada bio skupiti i popisati termine na području Kostrene koji se odnose na osnovne dijelove samarice. Uz to, napisat će se njihova značenja na hrvatskom standardnom jeziku te na engleskom jeziku. Budući da je pomorska terminologija na Jadranu većinom romanskoga podrijetla, očekivano se potvrdila prisutnost mletačkih i talijanskih posuđenica,

¹ Više o problematici hrvatske pomorske terminologije v. Pričard (1983); Stolac (1998); Stepanić (2004; 2005; 2006) itd.

² Više o kostrenskom govoru i leksiku v. Bodor, Vulić (2016), Crnić, Nežić (2011), Miškulin (2020), Spicijarić Paškvan (2016), Stojić, A., Stojić, M. (2020), Vranić (2005, 2007, 2016a, 2016b), Zubčić (2007) itd.

³ Primjeri kostrenskih riječi preuzeti su iz Vranić (2007).

tj. mletacizama i talijanizama. Kako bi se dobio točan uvid u to na što se pojedini termin odnosi, priložen je crtež samarice uz oznaku obrađenih leksema.

Manje poznati termini na ilustraciji:

garipula 'čelični kolotur'

vinć 'vitlo'

soljer 'pražnica grotla'

kuverta 'paluba'

Slika 1. **Ilustracija rada udvojenih samarica.** Na planu nisu prikazani *reinforci* jer su sami *sinjaleti* preuzeli tu ulogu s time da je *kaodifero/kavodifero* (čelik-čelo) preuzelo ulogu puno slabijih konopa. I samo je natezanje ili popuštanje takvih *sinjaleta* automatizirano, tako da je svaki pogonjen električnim *vinćem*. Slika je preuzeta 4. 6. 2021. (uz naknadnu obradu) sa stranice: <https://maritime.org/doc/merchant/deck/part2.htm>.

Derić (v. 3.1.) jest grana koja zajedno sa svojom opremom na brodovima za prijevoz generalnog tereta služi za ukrcaj i iskrcaj tereta, a koja se svojom petom oslanja o postolje pri dnu *jarbola* (v. 3.3.) ili *kolonete* (v. 3.4.). Za spuštanje i dizanje *derića* u položaj koji najbolje odgovara operativnoj manipulaciji tereta služi *gondoljera* (v. 3.2.). Sama *gondoljera* pričvršćena je za glavu *derića*, a zatim preko dvaju kolotura (kos. *garipula*) ide na dno *kolonete* ili *jarbola* do vitla (kos. *vinć*) kojim se podiže ili spušta. Za funkcioniranje *derića* važnu ulogu ima i *manat* (3.5.), tj. čelik-čelo koje služi za spuštanje i dizanje tereta (kos. *karag*, *karig*). Važan dio *derića* jest koloturnik samarice (kos. *paranak*) koji se zove *sinjalet* (3.7.), a kojim se *derić* stavlja u položaj iznad grotla (kos. *štiva*) ili izvan broda. Zbog bržeg pretovara tereta obično se koristi rad udvojenih samarica pri čemu vanjski *sinjalet* nateže prema vanjskoj strani broda, a unutarnji prema grotlu. Kada se samarice dovedu u potrebni položaj, tada se *reinforcima* (3.6.) učvrste za okca (kos. *očet*) palubne ograde (kos. *partigeta*) ili palube (kos. *koverta*). I nakraju, da se udvojene samarice ne bi njihale, rabe se *španjole* (3.8.), koje povezuju njihove dvije glave. Budući da su brodovi konstruirani za prijevoz raznih tereta,

postoje *derići* koji dižu težine od nekoliko stotina kilograma do nekoliko stotina tona. Da bi *jarboli* ili *kolonete* mogli izdržati velika opterećenja, oni se svojom konstrukcijom spuštaju kroz pojačane palube do kobilice ili dna dvodna, gdje su učvršćeni pojačanjima u vidu dvostrukoga brodskog lima i obično poprečnom nepropusnom pregradom štive.

Slika 2. **Brod sa samaricama.** Preuzeto 7. 6. 2021. sa stranice: <https://www.istitutonauticokr.edu.it/wp-content/uploads/2016/10/Generalit%C3%A0-sulla-nave-NEW.pdf>.

2. Metodologija rada

Za ovaj je rad izdvojeno ukupno osam leksema, koji se odnose na osnovne dijelove samarice. Za svaki je leksem napisano značenje na hrvatskom standardnom jeziku i engleskom jeziku uz dodatno objašnjenje termina. Budući da se krenulo od pretpostavke da će leksemi većinom biti romanskoga podrijetla, a radi određivanja posljednjeg jezika davaoca, konzultirani su rječnici mletačkog repertoara (*Dizionario del dialetto veneziano* (DDV – Boerio, 1998); *Grande dizionario del dialetto triestino* (GDDT – Doria, 1987), *Dizionario del dialetto fiumano I.–III.* (DDF – Samani, 2007), *Vocabolario giuliano* (VG – Rosamani, 1999), *Vocabolario marinaresco giuliano-dalmata* (VMGD – Rosamani, 1975)) te talijanski rječnici (ZING – Zingarelli, 2008; TRC – Treccani, int.). Ako riječ nije bila prisutna u navedenim rječnicima, pretpostavilo se drugo podrijetlo te se krenulo u daljnje istraživanje. Nakon što se odredio posljednji jezik davalac pokušalo se odrediti daleku etimologiju, i to ponajprije uz konzultaciju dvaju etimoloških rječnika hrvatskog jezika: *Etimološkoga rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika I.–IV.* (ERHSJ – Skok, 1971–1974) i *Jadranskih etimologija I.–III.* (JE – Vinja, 1998–2004) te etimološkog rječnika talijanskog jezika *Dizionario etimologico della lingua italiana* (DELI – Cortelazzo/Zolli, 1991). No korišteni su i drugi izvori navedeni u popisu literature. Kod određivanja neposredne etimologije romanskih posuđenica u nekim je slučajevima zbog

istih oblika leksema teško odrediti radi li se o posuđenici iz talijanskog ili mletačkog, pa se tada primjenjuje Vidosevo načelo „organske etimologije.“ Prema tom načelu, „etimološki nejasne riječi vjerojatno potječu iz onog stranog leksika koji je snažnije utjecao na odgovarajuću terminologiju“ (Muljačić 2000: 175), što je u semantičkom polju pomorstva mletački.

Nakon određivanja etimologije, svaka je riječ uspoređena s bliskim oblicima prisutnim u određenim hrvatskim obalnim (Labin, Crikvenica, Senj, Trogir) i otočnim (Omišalj (Krk), Beli (Cres), Novalja (Pag), Sali (Dugi otok), otok Brač) dijalektnim rječnicima. Napisani su i oblici za Kućišta na Pelješcu (Pederin 1987) te varijante leksema zabilježene u *Pomorskom rječniku* Radovana Vidovića iz 1984. god. Kod bilježenja dijalektnih oblika preuzimana je grafija iz konzultiranih rječnika.

I nakraju, budući da je pomorstvo dio veće mediteranske kulture, natuknice su uspoređene s primjerima u drugim mediteranskim jezicima (španjolskom, portugalskom, francuskom, arapskim jezicima, turskom, novogrčkom i dr.) zabilježenima u knjizi *The Lingua Franca in the Levant* (LFIL – Kahane, H. i R.; Tietze, A., 1958).

3. Etimološka obrada termina koji se odnose na osnovne dijelove samarice

Kratice koje se rabe u ovom radu su sljedeće:

arap. = arapski	lat. = latinski	s. v. = pod natuknicom
bel. = govor Belog (otok Cres)	m. = muški rod	sal. = govor Sali (Dugi otok)
crk. = govor Crikvenice	mlet. = mletački	senj. = govor Senja
engl. = engleski	mn. = množina	stand. = standardni
fijum. = fijumanski	ngrč. = novogrčki	stfr. = starofrancuski
fr. = francuski	niz. = nizozemski	sttal. = starotalijanski
grč. = grčki	nov. = govor Novalje (otok Pag)	stvnjem. = starovisokonje-mački
hrv. = hrvatski	njem. = njemački	suf. = sufiks
int. = internet	om. = govor Omišlja (otok Krk)	šp. = španjolski
kat. = katalonski	pom. = pomorstvo	tal. = talijanski
kos. = govor Kostrene	port. = portugalski	trog. = govor Trogira
kslat. = kasnolatinski	prov. = provansalski	tur. = turski
lab. = govor Labina		velj. = veljotski

U ovom je dijelu rada za svaku riječ navedeno značenje na hrvatskom i engleskom jeziku uz dodatno objašnjenje termina. Zatim slijede usporednice zabilježene u hrvatskim dijalektnim rječnicima te u rječnicima mletačkog i talijanskog uz primjere prisutne i u drugim sredozemnim jezicima. Nakraju je za svaku riječ navedena neposredna i daleka etimologija.

3.1. DĚRIĆ, m. ‘samarica’, engl. *derrick*

U užem smislu riječi *derić* je ‘čelična ili drvena koso položena motka (grana) koja služi za pretovar tereta (hrv. *grana samarice; samarica*; engl. *derrick boom*)’; u širem smislu riječi označava ‘brodsku konstrukciju sa sustavom užadi i kolotura koja služi za pretovar tereta’ (hrv. *samarica*; engl. *derrick*). Struna (s. v. *samarica*), uz leksem *samarica*, dopuštenim nazivima u hrvatskom standardnom jeziku smatra termine *teretnica* i *tovarnica* te u žargonizme svrstava *derić* i *delić*. Samarica može biti pričvršćena na jarbole, stupove, palube i vitla (Struna).

Od konzultiranih hrvatskih dijalektnih rječnika, ova je riječ zabilježena u crk. *děrić* ‘mala brodska dizalica’ (RCG 77), trog. *derić* ‘samarica, tovarnica na brodu’ (RGTCG 76), sal. *deriči* (mn.) ‘dio dizalice u brodu, kosa poluga’ (RGMS 65) te u bračkim govorima *derić* ‘brodsko skladište’ (RBČG 179).

Ovjerena je u fijum. *dèric* ‘vrsta brodske dizalice’ (DDF I: 63) te u tal. *derrick* ‘samarica’ (TRC).

▲ Kostrenska je riječ anglizam iz engl. *derrick* ‘vješalo; krvnik’, a zatim i ‘samarica’. Prvi je put zabilježena u 17. st. Ovaj je leksem eponim nastao prema imenu krvnika u Tyburnu (kraj Londona) u Engleskoj, Thomasu Derricku (OED; PR 110; DELI 327). On je djelovao u vrijeme vladavine kraljice Elizabete, a prema narodnim pričama, između ostalih, objesio je i Roberta Devereuxa, grofa od Essex (1567. – 1601.) koji mu je svojedobno spasio život (HE, s.v. *Essex, Robert Devereux Earl of*; MW, s. v. *Derrick*). Samo je ime u vezi s niz. *Diederik*, njem. *Dietrich* (JE I: 123; više v. OED). Engleski i talijanski termini *derrick* označavaju i ‘bušaći toranj za naftu’.

3.2. GONDOLJĚRA, ž. ‘uže klobučnice’, engl. *topping lift*

Radi se o podigaču samarice koji nosi samaricu i namješta je prema visini. Jednim je krajem pričvršćen za vrh samarice (*glavu derića*), a drugim ide preko kolotura na jarbol ili vrh *kolonete* te se spušta na kolotur pri dnu istih, odakle se raznim sistemima provodi na vitlo. „Gondoljera je pričvršćena za glavu derića, zatim gre na garipulu na kolonete ili jarbol, preko ke se spuščiva na garipulu pri dnu kolonete kade je namotana na rokel te se munivelon diže ili kaliva.“ (I. S.).

Ovaj se termin, osim na podigač samarice, u jedrenju odnosi i na podigač buma, tj. tanki konop koji se zateže preko koloturnika te pridržava bum okomito na jarbol dok jedro nije dignuto. Struna navodi riječ *gondolijera* kao žargonizam (uz nazive *gindac tanguna*, *podigač tanguna*) za hrv. stand. *podigač deblenjaka spinakera* (uz hrv. stand. nazive *deblenjača*, *podigač deblenjaka špinakera*) te definiciju ‘uže za podizanje deblenjaka spinakera’. Dakle Struna ovaj leksem navodi kao jedriličarski termin.

U značenju ‘pomoćni nosač na krmenom dijelu jedrenjaka’ riječ je zabilježena u lab. *gondolijêra* (VPN 128), a kao ‘steznik, uže za podizanje samarice na brodu’ u trog. *gundùjêra* (RGTCG 114). PR (158) za Sutivan i Split navodi oblik *gunduljera* u značenju podudarnom s kostrenskim leksemom ‘željezno uže za podizanje samarice’, dok Pederin (93) navodi „... Odozgor drže bum *gundunjere*: dva konopa razapeta od korijena *pika* pa hvataju bum ne po sredini, nego malo više prema *variji*.“, što upućuje na to da Pederin taj termin povezuje samo s jedrenjem.

Varijante zabilježene u mletačkim i talijanskim rječnicima su: mlet. *gordoniera* (DDV 312), u Velom Lošinj u *gordiliera* (VG 446) te talijanski oblici *cordiniera* (LFIL 246), *gordoniera* (VMTL 223; Jal 792) i *cordoniera* (DTMIC 52; DTNM 288) u značenju ‘uže koje drži bum u zraku’. Ovaj je termin ovjeren i u fr. *gordinière*, *gourdinière*, *gourdinier*, tur. *kordenela*, *kordelena*, *kordalina* itd. (LFIL 246).

▲ *Gondoljera* je mletačka posuđenica, a nastala je premetanjem ($n - l < r - n$) *gondoljera* < *gordoniera*. Vjerojatno je riječ o pučkoj etimologiji. Riječ je izvedena iz tal. *cordino* ‘tanko uže, koje može biti i od čelik-čela’ (DEI 1106), ‘na galijama, uže koje se stavi na sredinu porubnika (smještenoga u smjeru krme) svakog latinskog jedra kako bi ga se povuklo na brod kada se jedro spusti’ (LFIL 246). *Cordino* je umanjena (suf. *-ino*) od tal. *corda* ‘uže’ (< lat. *chorda* < grč. *χορδή* (*khordē*) ‘žica’ (GHR 918)) uz dodatak suf. *-iera* (< lat. *-arius* > fr. *-ière*) koja označava oruđe, sredstvo (usp. *bandiera*, *saliera* itd.). Druge su talijanske varijante *cordoniera*, *gordoniera*.

LFIL (246), međutim, smatra da je talijanski termin došao iz fr. *gordinière*, *gourdinière*, *gourdinier* pod utjecajem tal. *corda* ‘uže’. Francuske su varijante iz fr. *gordin*, *gourdin* (istoga značenja kao i tal. *cordino*) te su germanskog podrijetla (u vezi sa stfr. *gurdinǵe* zabilježenom u 12. st.), a ne iz tal. *cordino* (više v. LFIL 246).

3.3. JĀRBOL/JĀRBOL, m. ‘nosač samarice’, engl. *mast*

Jarbol je stup na nadgrađu broda ili na brodskoj palubi. Na jedrilicama i jedrenjacima jarbol služi za razapinjanie jedara i za prenošenje porivne sile vjetra s jedrilja na trup (HE, s. v. *jarbol*). Na trgovačkim brodovima, osim što nosi signalne zastave, navigacijska svjetla, antene, gromobrane, izviđačke košare i

dr., služi kao nosač za samaricu (HE s. v. *jarbol*; TE 283). Postoje jednostruki jarboli, udvojeni jarboli i bipodni jarboli (HTE 283).

Ovaj je termin, osim što je potvrđen u hrv. stand. *jârbol*, ovjeren i u čakavskim rječnicima: crk. *jârbōl* (RCG 111), om. *jârbō* (ROG 100), senj. *jârbul* (SR 48), bel. *jârbul* (BBT 143), lab. *jôrbol* (VPN 81), nov. *jârbul* (281 RGN), sal. *jârbul* (RGMS 118) 'jarbol' te u bračkim govorima *jôrbul/jârbul* u značenjima 'stup na brodu'; 'stijeg za zastavu', 'vrh stabla' (RBČG 357).

Varijante u mletačkim govorima su: mlet. *alboro de le barche* 'jarbol' (mlet. *âlboro* 'stablo') (DDV 28); u Vodnjanu *ârboro* (VDI 8), u Rovinju *ârboro*, *ârbaro*, *âlbro*, *ârbo* i dr. (VDRI 41) 'stablo; jarbol'; u Malom Lošinj, Koprui *âlbero*, u Dubrovniku *ârbuo* 'jarbol' (VMGD 8); te u tal. *âlbero*, *âlboro*, *ârbore* 'stablo, jarbol' (ZING).

▲ Ovaj je termin reliktni iz dalmatoromanskoga (usp. velj. *juarbul*), iz lat. *ârbor*, *arbôris* 'drvo, stablo' s protezom *j-* i disimilacijom *r – r > r – l* (REW 606; LHR 102; ERHSJ I: 56; JE II: 33).

3.4. KOLONĚTA, ž. 'vertikalni nosač samarice', engl. *samson post*

Radi se o vertikalnom nosaču samarice. Osim *kolonete*, vertikalni je nosač samarice i *jarbol* (v. 3.3.).

U značenju 'stup' ova je posuđenica potvrđena u om., bel., nov. *kolôna* (OB 238; BBT 172; RGN 308), sal., lab. *kolôna* (RGMS 138; VPN 155) s time da omišaljski rječnik bilježi i značenje 'bitva'. Pritom rječnici Belog i Sali navode da se radi o kamenom stupu, a rječnik Novalje da je riječ o nosećem stupu. Za bračke je govore naveden oblik *kolôna* u značenjima 'ukrasni stup potpornjak', 'debeli usađeni stup na pristaništu za vezivanje brodova' (RBČG 389). Oblik *kolonête* (mn.) u značenju 'oblikovani stupići na ogradi stubišta ili terase' ovjeren je u Salima (RGMS 138). Dakle, hrvatski dijalektni rječnici većinom ne navode deminutivni oblik *koloneta*, a termin *kolona* bilježe u općenitijim značenjima.

Ovaj je termin ovjeren u mlet. *colòna* 'kolona, stup' i mlet. *colonèta* 'mali stup' (DDV 180, 181) te u istom značenju u GDDT (166), VG (231) *colona*, VDI (52) *colonna*. ZING za tal. *colónna* bilježi značenja 'stup; red, kolona' te izraz *colonna d'ormeggio* 'stup na lučkim rivama za vezivanje broda, tj. bitva'. HJP navodi hrv. *kòlôna* općega značenja 'stup; kolona'. U značenju 'stup, mjesto za privez' ova je riječ zabilježena i u fr. *colonne*, tur. *kolona* (LFIL 206).

▲ Kostrenski je termin mletačka posuđenica, umanjenica (*-eta*) od mlet. *colona* < lat. *còlurna* 'stup, potporanj' (REW 2069; LHR 205; ERHSJ, II, 128; DELI 254; JE II: 86, 87).

3.5. MĀNAT, *m.* ‘uže teretnice’, engl. *runner; cargo runner*

Radi se o čelik-čelu koje ima funkciju podigača tereta na samarici, tj. služi za dizanje i spuštanje tereta s obale u grotlo i obratno. Proteže se od kuke na kojoj je teret do kolotura na glavi samarice pa uz tijelo samarice do kolotura na peti samarice i zatim na vitlo. „Manat služi za dizanje i kalivanje karga odnosno brage s rive ili barže va štivu i obratno. To je kavo di fero ki je piumbadurom i gambetom spojen na ganjač, ki se zakuči za bragu. Od ganjča gre na garipolu na glave derića te se uz telo derića proteže na garipulu na peti derića i od tuda na vinć.“ (I. S.).

Od konzultiranih hrvatskih dijalektnih rječnika, riječ je ovjerena u Trogiru – *mānat* ‘podigač za jedro, odnosno *flòk; gindàc*’ (RGTCG 204), u Salima – *mānat* ‘konop za dizanje lantine i jedra’ (RGMS 176), i u bračkim govorima – *mānat* ‘konop za dizanje jedra’ (RBČG 457). Pederin (1987: 96) za Kućište na Pelješcu navodi sljedeće objašnjenje za ovaj termin: „Teret se prihvaća *manton*. *Manat* je jak *kavo-de-fero* koji od *vinća* ide na korijen *derića* preko jednog *bucela* ili *garipule*, a zatim na vrh *derića*, odakle se preko jedne *garipule* spušta u *stivu*.“ Dakle, termin koji je značenjem podudaran s kostrenskim leksemom zabilježen je jedino za Kućište na Pelješcu, dok se ostali dijalektni nazivi potvrđeni u rječnicima odnose na uže kojim se namješta jedro.

Riječ je u kostrenski govor preuzeta iz mlet. *mante/manti* ‘pom. tal. *amante*, tj. vrsta užeta kojim se vežu jarbol i jedra’ (DDV 395). Prisutna je i u Trstu, Velom Lošinju *mante* (GDDT 356; VG 586), Rovinju *mànte*, Gradu i Muggi *manto* (VDRI 573; GDDT 356; VG 587) te kao umanjena u Velom i Malom Lošinju *mantic*’, u Piranu i Cresu *manticio*. Navedena je i u tal. *mànte, amànte* ‘sustav konopa i koloturnika za podizanje tereta’ (ZING).

Ovaj je termin prisutan i drugdje na Sredozemlju: kat. *amant*, šp., port. *amante*, fr. *aman, amante*, arap. (Malta) *manti*, arap. (Sj.Af.) *mante*, ngrč. *μάντος* (*mántos*), tur. *manti, mandoz, manduz* itd. Najranija potvrda termina u centralnom Sredozemlju jest ona iz 13. stoljeća (LFIL 389).

▲ Mletački je predložak (zabilježen već 1255. god.) posuđen iz grč. *ίμάς, ίμάντος* (*himás, himántos*) ‘pojas; remen; podigač jedara’ (REW 4132; GHR 401; ERHSJ II: 368; JE II: 167; DEI 150; RAE). U druge se mediteranske jezike najvjerojatnije proširio preko đenoveskog (Vidos 1939: 159), s čime se ne slaže Coromines, koji smatra da je ovaj termin u talijanski ušao preko katalonskog (više v. Veny 2013: 101).

3.6. REINFÖRAC/RINFÖRAC ‘uže uzde’, engl. *preventer*

Kada se samarica brkom (v. 3.7. *sinjalet*) pozicionira u radni položaj, onda se pojačanje (*reinforac*, *rinforac*) postavlja kao zasebno tijelo koje se sastoji od čelik-čela i donjeg lančanog dijela. Čelik-čelo je pričvršćeno na glavu samarice, dok se donji lančani nastavak za učvršćenje podešava škopcem (kos. *gambet*), i to na prsten na palubi ili brodskoj ogradi. Time se samarica učvrsti u radni položaj te se *sinjalet* slabe raskidne čvrstoće zamjenjuje mnogostruko jačim pojačanjem, tj. *reinforcom*. Nakon te radnje *sinjalet* praktički postaje suvišan sve dok se položaj samarice ne mora ponovno promijeniti s obzirom na promjenu položaja tereta u skladištu ili na obali.

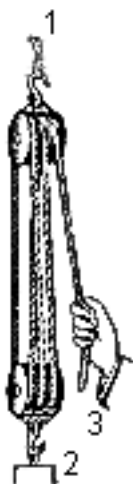
U hrvatskim dijalektnim govorima zabilježena su razna objašnjenja riječi kojima je zajedničko značenje ‘pojačanje, ojačanje čega’: u Betini *rifōrac*, Korčuli *rèforc* ‘drveni komad koji služi kao trajno pojačanje raznih dijelova konstrukcije; pločica od tvrda drva koja spaja dva dijela lukoče (koje se obično izrađuju od dva dijela)’ (BB 212), zatim u Trogiru *rinfōrac* ‘bilo kakvo ojačanje na brodu (*rinfōrac ù glavu jīdra po jarbolu*, *rinfōrac kōntrarānde*, *rinfōrac timūna* itd.)’ (RGTCG 349). PR (389) općenito za Dalmaciju navodi termin *rinforac* ‘bilo kakvo pojačanje na brodu’ te za Sutivan primjer *rinforac u glavu jidra po jarbolu*. Značenje podudarno s kostrenskim leksemom nije ovjereno u konzultiranim rječnicima, no svim je značenjima zajedničko to što se odnose na predmet koji služi za ojačanje čega.

U značenju ‘pojačanje’ ovaj je termin zabilježen u tal. *rinfōrzo* (ZING; DTNM 905, 906).

▲ Kostrenska je riječ talijanska posuđenica iz tal. *rinforzo*, što je deverbal od tal. *rinforzare* ‘pojačati, ojačati’ koji je složenica od *ri-* i (*in*)*forzare* < kslat. *fōrtia*, poimeničen latinski pridjev *fōrtis* ‘jak’ (ERHSJ I: 524; DELI 452).

3.7. SINJALĚT ‘brk samarice’, engl. *guy*

Radi se o bočnom natezaču kojim se samarica dovodi u određeni položaj pod određenim kutom. Dakle, pomoću brkova samarica se pokreće u horizontalnom smjeru. Brk se sastoji od koloturnika (kos. *paranak*) sastavljenog od dva dvostruka kolotura. Gornji dupli kolotur brkom je pričvršćen na glavu samarice, dok se donji dupli kolotur pozicionira na palubu ili ogradu palube (kos. *partigeta*), tj. na mjesto s kojeg se samarica najbolje postavlja u željeni položaj. Obično su samarice u paru, pa *vanjski sinjalet* ‘vanjski brk’ (engl. *outboard guy*) nateže prema vanjskom dijelu broda, a *unutarnji sinjalet* ‘unutarnji brk’ (engl. *inboard guy*) nateže u položaj nad grotlom.

- 1 = kolotur pričvršćen na glavu samarice
 2 = kolotur pričvršćen na palubu ili palubnu ogradu (*partigeta*)
 3 = slobodan kraj konopa za natezanje ili popuštanje kako bi se samarica dovela u radni položaj

Slika 3. **Koloturnik**. Ilustracija je preuzeta 2. 6. 2021. (uz naknadnu obradu) sa stranice: <https://www.omo-7.xyz/ProductDetail.aspx?iid=51107612&pr=32.99>.

Ovaj termin nije naveden u hrvatskim dijalektnim rječnicima.

Zabilježen je u mlet. *senàli* – ‘pom. uže koje služi za vezivanje tereta ili za vezivanje čamca na plovilo’ (DDV 643), te u tal. *senalétto* ‘– uže pričvršćeno na vrh jedra jedrenjaka (tal. *ostino*)’ (TRC; DTNM 790, 998), u istom značenju kao i u Rovinju *signalito* (VDRI 909). Pederin (1987: 96) za Kućište na Pelješcu navodi: „*Derik* se pomiče lijevo-desno pomoću *paranakah* koji se zovu *senjaleti* (sing. *senjalet*).“

Osim u talijanskom, riječ *senale* još je od 13. st. prisutna širom Sredozemlja: kat. *senyal*, prov. *senau*, ngrč. *σενάλια* (*senália*), *συνάλια* (*synália*), tur. *silyon* (LFIL 602).

▲ Ova je riječ talijanska posuđenica, a radi se o umanjenici (suf. *-etto*) sttal. *senale* ‘pom. vrsta kolotura; uže sastavljeno od šest strukova’ koja je nastala elipsom izraza *corda senale* ‘konop isprepleten od šest strukova’. Termin *senale* u značenju ‘uže od jedra’; ‘vrsta koloturnika’ dolazi iz kslat. *sēnāle* < lat. *sēni* ‘po šest’ (LHR 967) sa suf. *-ale* (kao i *ternale*, *quinale* itd.) (DEI 3452).

3.8. ŠPANJŌLA ‘unutarnji brk’, engl. *spanner*, *schooner guy*, *midship guy*

Obično samarice djeluju u paru tako da se jedna postavi iznad grotla, a druga iznad obale. Za povezivanje dviju glava samarica rabi se *španjola*. „A tu onda imamo i španjolu, od kud njoj ime to za sad niki ne zna. Ma ona je četrti element kod para derića ki povezuje dve glave kako se derići ne bi njihali.“ (I. S.)

Nijedan konzultirani hrvatski dijalektni rječnik a ni rječnici mletačkog repertoara nemaju zabilježen ovaj termin u navedenu značenju.

Jedino PR (444) ima potvrđen termin *španjola* za Sutivan i Split u značenju „spanish guide, najlonski konop za stegnit deriće, ako se popuštaju sinjaleti, ide od glave do glave derića.“

▲ Sâm termin *španjola* dolazi iz mlet./tal. *spagnola*, što je ženski rod pridjeva *spagnolo* koji znači ‘della Spagna, tj. iz Španjolske’. U prilog tomu ide definicija iz PR (444), gdje se *španjola* naziva *spanish guide*. Uz to, postoji i koloturnik tereta koji se naziva *spanish burton*⁴ te je moguće da su se na taj način zatezale glave samarica.

4. Zaključak

U ovom je radu popisano osam leksema kao osnovnih sastavnih dijelova samarice, tj. konstrukcije za pretovar tereta na brodovima. Etimološkom analizom utvrđeno je da je jedan leksem anglizam (*derić*), jedan je leksem relik iz dalmatoromanskog (*jarbol*), dva su leksema talijanizmi (*reinforac/rinforac; sinjalet*), a četiri su leksema mletacizmi (*gondoljera, koloneta, manat, španjola*).

Budući da je riječ o terminima koji ovdje imaju usko značenje, njihova značenja uglavnom nisu zabilježena u konzultiranim čakavskim rječnicima. To je i bilo očekivano s obzirom na to da su dijalektni rječnici koje smo pregledavali općeg karaktera. U slučajevima gdje je termin pronađen on je uglavnom zapisan u svom širem značenju ili u značenju bliskom s kostrenskim leksemom. Primjerice kod riječi *r(e)inforac* značenja zabilježena u čakavskim rječnicima u vezi su s nečim što služi kao pojačanje (na brodu). Isto tako, riječima *jarbol* i *koloneta* pridružena su opća značenja i to *jarbol* kao ‘nosač jedra’, a *koloneta* kao ‘mali stup’. Dakle, u sva je tri slučaja riječ o širim značenjima. Također, riječ *manat* zabilježena je u značenju ‘uže za podizanje jedra’, što znači da je konzultirani rječnici potvrđuju kao jedriličarski termin te je riječ o bliskoznačnicama.

U drugim su jezicima Sredozemlja potvrđena četiri termina istoga podrijetla kao i kostrenski termini (*gondoljera, koloneta, manat, sinjalet*), no također u širim značenjima od kostrenskog leksema ili bliskim mu značenjima.

U ovom su radu popisani kostrenski leksemi u uskoj vezi sa samaricom, a prikupljena je terminologija stavljena u kontekst govora na istočnoj obali Jadrana te u kontekst sredozemnih jezika. Uz to, izvršena je etimološka obrada navedenih termina od kojih tri leksema (*gondoljera, sinjalet* i *španjola*) nisu dosad

⁴ V. <https://www.smackdock.co.uk/tackles.htm>.

bila obrađena ni u Skokovu *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* ni u Vinjinim *Jadranskim etimologijama*. Dakle, ovaj je rad s jedne strane prinos skupljanju starih pomorskih termina te proširivanju opsega njihovih značenja, a s druge strane prilog još neobrađenoj etimologiji u hrvatskim kapitalnim etimološkim rječnicima.

5. Bibliografija

Rječnici i literatura:

- BB = Filipi, Goran (1997) *Betinska brodogradnja*. Županijski muzej u Šibeniku, Šibenik.
- BBT = Velčić, Nikola (2003) *Besedar bejske tramuntane*. Adamić – Katedra Čakavskog sabora Cres-Lošinj – Tramuntana, Rijeka – Mali Lošinj – Beli.
- Bodor, Tamara; Vulić, Sanja (2016) O leksiku Kostrene i Miholašćice u čakavskom i mediteranskom štokavskom leksičkom kontekstu. *Zbornik Život, kultura i povijest Kostrene* VI. 125–136.
- Crnić, Mirjana; Nežić, Ivana (2011) Sintaksa padeža u govoru Kostrene. *Zbornik Život, kultura i povijest Kostrene* IV. 171–182.
- DDF = Samani, Salvatore (2007) *Il nuovo Samani. Dizionario del dialetto fiumano (I–III)*. Società di Studi Fiumani, Roma.
- DDV = Boerio, Giuseppe (1998/1856) *Dizionario del dialetto veneziano* (seconda edizione). Giunti, Venezia.
- DEI = Battisti, Carlo; Alessio, Giovanni (1975) *Dizionario etimologico italiano*. G. Barbera editore, Firenze.
- DELI = Cortelazzo, Manlio; Zolli Paolo (1991) *Dizionario etimologico della lingua italiana*. Zanichelli, Bologna.
- DTNM = Dabovich, P. E. (1883) *Dizionario tecnico e nautico di marina (italiano, tedesco, francese ed inglese) / Nautisch-technisches Wörterbuch der Marine (Deutsch, Italienisch, Francösisch und Englisch)*. Mittheilungen aus dem Gebiete des Seewesens, Pula.
- ERHSJ = Skok, Petar (1971–1974) *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (I–IV)*. JAZU, Zagreb.
- GDDT = Doria, Mario (1987) *Grande dizionario del dialetto triestino*. Meridiano, Trieste.
- GHR = Petračić, Franjo; Kostić, Josip; Maiksner, Franjo (1875) *Gerčko-hèrvatski rěčnik za škole*. U Zagrebu tiskom Lav. Hartmána i družbe.

- JE = Vinja, Vojmir (1998–2004) *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku (I–III)*. HAZU – Školska knjiga, Zagreb.
- LFIL = Kahane, Tietze (1958) *The lingua franca in the Levant*. University of Illinois Press, Urbana.
- LHR = Divković, Mirko (1900) *Latinsko-hrvatski rječnik za škole*. Troškom i nakladom Kr. hrvat.-slavon.-dalmat. zemaljske vlade, 2. izd., Zagreb (Reprint izdanje 1980., Naprijed, Zagreb).
- Lukežić, Iva (1996) *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština*. ICR, Rijeka.
- Miškuljin, Ivan (2020) Kostrenski govor u pjesnikinje Branke Kržik Longin. *Zbornik Život, kultura i povijest Kostrene VIII*. 117–133.
- Muljačić, Žarko (2000/1969) Leksikologijske i etimologijske bilješke uz 'Planine'. U: *Das Dalmatische. Studien zu einer untergegangenen Sprache*. Böhlau Verlag, Köln – Weimer – Wien, 173–181. Izvorno objavljeno u: *Radovi instituta JAZU u Zadru* 16/17. Zadar, 647–656.
- OB = Antolič, Jelisava Beta (2020) *Omišjanske besedi*. Glosa, Omišalj.
- Pederin, Marko (1987) Pomorski nazivi u mjesnom govoru Kućišta na Pelješcu. *Čakavska rič XV/1*. 73–117.
- PR = Vidović, Radovan (1984) *Pomorski rječnik*. Logos, Split.
- Pričard, Boris (1983) Neki problemi uz izradu rječnika pomorskog nazivlja. *Strani jezici XII/1-2*. 47–50.
- RBČG = Šimunović, Petar (2009) *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb.
- RCG = Ivančić Dusper, Đurđica; Bašić, Martina (2013) *Rječnik crikveničkoga govora*. Biblioteka Cirkul broj 18. Centar za kulturu Dr. Ivan Kostrenčić, Crikvenica.
- REW = Meyer Lübke Wilhelm (1911) *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, Heidelberg.
- RGMS = Piasevoli, Ankica (1993) *Rječnik govora mjesta Sali*. Ogranak Matice hrvatske Zadar, Zadar.
- RGN = Vranić, Silvana; Oštarić, Ivo (2016) *Rječnik govora Novalje na otoku Pagu*. Grad Novalja – Ogranak Matice hrvatske u Novalji – Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Novalja.
- RGTCG = Geić, Duško (2015) *Rječnik i gramatika trogirskoga čakavskoga govora*. Književni krug Split, Združeni artisti Trogir, Split – Trogir.
- ROG = Mahulja, Ivan (2006) *Rječnik omišaljskoga govora*. Riječki nakladni zavod, Rijeka – Omišalj.

- Spicijarić Paškvan, Nina (2016) Kostrenska kuhinja – status romanizama. *Zbornik Život, kultura i povijest Kostrene* VI. 103–124.
- SR = Mogoš, Milan (2002) *Senjski rječnik*. HAZU – Matica hrvatska, Zagreb – Senj.
- Stepanić, Željko (2004) *U potrazi za (izgubljenim) hrvatskim pomorskim nazivljem*. Marjan tisak, Split.
- Stepanić, Željko (2005) Hrvatsko pomorsko nazivlje od početaka do polovine 19. stoljeća. *Naše more* LII/5-6. 248–257.
- Stepanić, Željko (2006) Hrvatsko pomorsko nazivlje od polovice 19. stoljeća do sloma Austro-Ugarske Monarhije. *Naše more* LIII/1-2. 63–76.
- Stojić, Aneta; Stojić, Mladen (2020) Germanizmi u mjesnome govoru Kostrene. *Zbornik Život, kultura i povijest Kostrene* VIII. 103–115.
- Stolac, Diana (1998) *Hrvatsko pomorsko nazivlje (Božo Babić, njegovi prethodnici i nastavljači)*. ICR, Rijeka.
- TE = Podhorsky, Rikard, ur. (1966) *Tehnička enciklopedija 2 (Beto–C)*, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb.
- VDI = Dalla Zonca, G. A. (1978) *Vocabolario dignanese-italiano*. Collana degli Atti, 2. Lint – Centro di ricerche storiche, Trieste – Rovigno.
- Vidos, B. E. (1939) *Storia delle parole marinaresche italiane passate in francese*. Leo S. Olschi, Firenze.
- VDRI = Pellizzer, Antonio; Pelizzer Giovanni (1992) *Vocabolario del dialetto di Rovigno d'Istria* I, II. Collana degli Atti, 10. Centro di ricerche storiche, Trieste – Rovigno.
- Veny, Joan (2013) *Vocabulaire ichtyonymique et nautique catalan dans la Romania. Mare Loquens* (ur. Gargallo Gil, José Enrique; Vuletić, Nikola), Zadar, 93–110.
- VG = Rosamani, Enrico (1999) *Vocabolario giuliano dei dialetti parlati nella Venezia Giulia, in Istria, in Dalmazia, a Grado e nel Monfalcone*. Lint, Trieste.
- VMGD = Rosamani, Enrico (1975) *Vocabolario marinaresco giuliano-dalmata*. Leo S. Olschki, Firenze.
- VMTL = *Vocabolario di marina in tre lingue* 1 (1813) Dalla Stamperia Reale, Milano.
- VPN = Milevoj, Marijan (2016) *Vadin po nase. Rječnik labinske cakavice*. Mathias Flacius, Labin.
- Vranić, Silvana (2005) Iz kostrenske frazeologije. *Zbornik Život, kultura i povijest Kostrene* I. 139–152.

- Vranić, Silvana (2005) *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*. Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka.
- Vranić, Silvana (2007) Kostrenska čakavština u pjesmama Katje Šepić Usmiani. *Zbornik Život, kultura i povijest Kostrene II*. 141–154.
- Vranić, Silvana (2016a) Naglasni tipovi pridjeva u kostrenskom govoru. *Šesti hrvatski slavistički kongres* (Stipe Botica, Davor Nikolić, Josipa Tomašić, Ivana Vidović Bolt, ur.). Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 413–420.
- Vranić, Silvana (2016b) O odnosu infinitiva i prezenta u govoru Kostrene. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 20. 209–224.
- ZING = Zingarelli, Nicola (2008) *Lo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana*. Zanichelli, Bologna (cd-rom).
- Zubčić, Sanja (2007) Akcenatske značajke kostrenskoga govora. *Zbornik Život, kultura i povijest Kostrene II*. 155–167.

Internetski izvori:

- Dorno, Company Oyo-7.Com (2017) <https://www.omo-7.xyz/ProductDetail.aspx?iid=51107612&pr=32.99> (pristup u lipnju 2021.).
- DTMIC = Novak, Jadranka et al. (2016) *Dizionario di termini marittimi. Italiano-croato / Rječnik pomorskog nazivlja. Talijansko-hrvatski*. Team volunteer project. https://issuu.com/jadrankanovak/docs/talijansko_hrvatski_rje_nik_pomors (pristup u lipnju 2021.).
- HE = *Hrvatska enciklopedija* (2020) Mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <https://www.enciklopedija.hr/> (pristup u svibnju 2021.).
- HJP = *Hrvatski jezični portal*. Znanje i Srce (<http://hjp.znanje.hr/>) (pristup u svibnju 2021.).
- Maritime Park Association (2013) <https://maritime.org/doc/merchant/deck/part2.htm> (pristup u lipnju 2021.).
- MW = *Merriam-Webster dictionary*. <https://www.merriam-webster.com/> (pristup u svibnju 2021.).
- OED = *Online Etymology Dictionary*. <https://www.etymonline.com/> (pristup u svibnju 2021.).
- RAE = *Diccionario de la lengua española*, 23. izd., Real Academia española, 2014. <https://www.rae.es/diccionario-de-la-lengua-espanola> (pristup u svibnju 2021.).
- Sailing Smacks - Tackles*. <https://www.smackdock.co.uk/tackles.htm> (pristup u lipnju 2021.).

Struna = *Hrvatsko strukovno nazivlje*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb. <http://struna.ihj.hr/> (pristup u svibnju 2021.).

TRC = *La cultura italiana – Vocabolario – Treccani*. Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani S.p.A. <https://www.treccani.it/vocabolario/vocabolario/> (pristup u svibnju 2021.).

Vega, Alberto, *Appunti di Struttura della nave e Logistica per la classe terza*. <https://www.istitutonauticokr.edu.it/wp-content/uploads/2016/10/Generalit%C3%A0-sulla-nave-NEW.pdf> (pristup u lipnju 2021.).

Nina Spicijarić Paškvan, Igor Stipanović

Derrick. A Tribute to Etymology

Summary

Derrick is a simple construction consisting of a diagonally placed boom and a rope and pulley system, which serves for the transfer of cargo on ships. The objective of this paper is to compile a list of the basic parts of this system after conducting a field research in Kostrena, and to analyse them from the etymological angle. The etymological analysis will disclose the last donor language for the linguistic expression from Kostrena, i.e. its direct etymology (etymologia proxima). The attempt to analyse its remote etymology (etymologia remota) will form the next step.

Keywords: *shipping; etymology; Kostrena; derrick; cargo.*